

ФІСКАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

THE FISCAL EFFICIENCY OF THE PERSONAL INCOME TAX IN UKRAINE

У статті систематизовано показники фіскальної ефективності податку на доходи фізичних осіб в Україні, а саме: валовий та чистий податковий розрив, коефіцієнт збирання податку, фіскальна значущість ПДФО у місцевих бюджетах та державному бюджеті, фіскальна значущість ПДФО у ВВП країни, коефіцієнт ефективності ПДФО у ВВП країни. Результати розрахунків показників, які відображають ефективність податкового адміністрування податку, фіскальну значущість та фіскальну ефективність ПДФО, за період 2016–2018 рр. свідчать про фіскальну значущість податку на доходи фізичних осіб у формуванні дохідної частини бюджетів. Динаміка розрахованих показників вказує загалом на позитивні зрушення у податковому механізмі справляння податку на доходи фізичних осіб в Україні. З метою підвищення ефективності справляння податку запропоновано здійснити заходи, спрямовані на зниження податкового навантаження на трудові доходи населення, детінізацію заробітних плат, збільшення реальних доходів населення та розширення бази оподаткування ПДФО.

Ключові слова: податок на доходи фізичних осіб, доходи бюджетів, податкові надходження, фіскальна ефективність, фіскальна значущість, податковий розрив.

В статті систематизовані показателі фіскальної ефективності податку на доходи фізичних осіб в Україні, а саме: валовий та чистий податковий розрив, коефіцієнт збирання податку, фіскальна значущість НДФЛ в місцевих бюджетах та державному бюджеті, фіскальна значущість НДФЛ в ВВП країни, коефіцієнт ефективності НДФЛ в ВВП країни. Результати розрахунків показателів, що відображають ефективність податкового адміністрування, фіскальну значущість та фіскальну ефективність НДФЛ за період 2016–2018 рр. свідчать про фіскальну значущість податку на доходи фізичних осіб у формуванні дохідної частини бюджетів. Динаміка розрахованих показателів вказує загалом на позитивні зміни в податковому механізмі взимання податку на доходи фізичних осіб в Україні. З метою підвищення ефективності взимання податку пропонується прийняти заходи, спрямовані на зниження податкового навантаження на трудові доходи населення, детінізацію заробітних плат, збільшення реальних доходів населення та розширення бази оподаткування НДФЛ.

Ключевые слова: налог на доходы физических лиц, доходы бюджетов, налоговые поступления, фискальная эффективность, фискальная значимость, налоговый разрыв.

УДК 336.226.11

Дахнова О.Є.

к.е.н., доцент, доцент кафедри державних фінансів
Харківський інститут фінансів
Київського національного торговельно-економічного університету

Каплата Н.В.

студентка
Харківський інститут фінансів
Київського національного торговельно-економічного університету

The article describes the fiscal efficiency of the tax on personal income in Ukraine. Tax on personal income is one of the main sources of revenue of the budget of Ukraine, which is used to regulate revenue and savings of various social groups. The implementation of the fiscal function of taxes can be assessed through fiscal efficiency. The fiscal efficiency of taxation is determined by the effectiveness of the mechanism for collecting each tax separately and the tax system as a whole. In the article indicators of fiscal efficiency of personal income tax are systematized, namely: gross and net tax gap, tax collection rate, fiscal value of personal income tax in local budgets and state budget, fiscal importance of personal income tax in a country's GDP, coefficient of efficiency of personal income tax in a country's GDP. The indicators that reflect the efficiency of tax administration, the fiscal significance and the fiscal effectiveness of personal income tax for the period 2016-2018 have been calculated. The results of calculations indicate that the tax on personal income in Ukraine is essential in the formation of the revenue part of budgets. The personal income tax is an the main fiscal tax on the local level. In the modern economic conditions, the share of personal income tax in the structure of local budget revenues is 52,44 percent, of the state budget is 9,96 percent. The gross tax gap during the study period was positive, that is, the actual incomes of the individual income tax exceed the planned figures. The fiscal importance and efficiency ratio of personal income tax in Ukraine's GDP increases every year. The dynamics of the calculated indicators indicates, in general, positive developments in the tax mechanism for collecting personal income tax in Ukraine. Thus, the tax on personal income is a stable source of filling the budget of Ukraine and a significant financial instrument for the implementation of fiscal reform in Ukraine. In order to increase the efficiency of tax collection, it was proposed to take measures aimed at reducing the tax burden on labor incomes of the population, eliminating wages, increasing real incomes of the population and expanding the tax base of personal income tax.

Key words: tax on personal income, budget revenues, tax revenues, fiscal efficiency, fiscal value, tax gap.

Постановка проблеми. У сучасних економічних умовах оподаткування має подвійну мету – фіскальну та соціально-економічну. Фіскальна функція податків є первинною, адже за допомогою цієї функції реалізується головне призначення податків: формування і мобілізація фінансових ресурсів держави, а також акумулювання в бюджеті коштів для виконання загальнодержавних та цільових державних програм.

У податковій системі України важливе місце займає оподаткування доходів громадян, адже доходи є великим і стабільним об'єктом оподаткування. Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) – одне з основних джерел доходів бюджету держави,

яке використовується для регулювання доходів і накопичень різних соціальних груп населення. Тому дослідження фіскальної ефективності цього податку є актуальним у сучасних економічних умовах та має теоретичну та практичну цінність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних та практичних аспектів адміністрування податку на доходи фізичних осіб присвячено чимало праць вітчизняних учених. Серед останніх публікацій особливої уваги заслуговують дослідження Л.Б. Баранник, Я.А. Соломка [1], Л.В. Юрчишеної [6] та інших. Комплексний підхід щодо формування системи показників фіскальної ефективності податків наведений у праці

Ж.В. Піскової [4]. Водночас подолання соціально-економічних проблем, які викликані системною трансформацією нашої країни, потребує проведення оцінки фіскальної ефективності окремих видів податків.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка фіскальної ефективності податку на доходи фізичних осіб в Україні у сучасних економічних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізацію фіскальної функції податків можна оцінити через фіскальну ефективність. Фіскальна ефективність оподаткування визначається ефективністю механізму справляння кожного податку окремо і податкової системи загалом.

Практична цінність проведення оцінювання фіскальної ефективності окремих видів податків полягає у визначенні співвідношення податкових надходжень та доходів бюджету і ВВП країни; якими є витрати фінансових ресурсів щодо надання послуги (збір податку); чи отримують платники податків (споживачі послуг) задоволення від їх сплати (споживання продукту) тощо [4, с. 175].

Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) належить до загальнодержавних податків. Порядок його оподаткування регулюється розділом IV Податкового кодексу України. ПДФО стягується з доходів фізичних осіб (громадян резидентів і нерезидентів), які отримують доходи із джерел їх походження в Україні [5].

Аналіз проблематики оцінки фіскальної ефективності ПДФО показав, що є апробовані методики визначення певних показників, які базуються на використанні макроекономічної статистики, системи національних рахунків та використовуються спеціалістами міжнародних фінансових організацій для відображення загальної динаміки ефективності справляння ПДФО.

Механізм оцінки фіскальної ефективності ПДФО передбачає аналіз впливу податкового навантаження на економіку держави, ефективності збору податкових надходжень, рівномірності надходжень ПДФО до бюджету тощо.

На підставі систематизації наявних методик оцінки фіскальної ефективності ПДФО складемо таблицю 1, в якій наведемо основні показники, що характеризують ефективність податкового адміністрування ПДФО, фіскальну значущість та фіскальну ефективність ПДФО.

Використовуючи статистичні дані Державної служби статистики України [2] та Державної казначейської служби України [3], розрахуємо основні показники фіскальної ефективності ПДФО за період 2016–2018 рр.

Результати проведених розрахунків наведено у таблиці 2.

За даними табл. 2 можна спостерігати, що валовий податковий розрив протягом досліджуваного періоду був позитивним, тобто фактичні надходження ПДФО перевищують планові показники. Аналізуючи динаміку коефіцієнта збирання ПДФО, можна зауважити, що значення цього коефіцієнта з кожним роком знижувалось і наближалось до 1. Це свідчить насамперед про те, що процес планування податкових надходжень стає більш досконалим.

Розрахунки фіскальної значущості ПДФО демонструють загалом тенденцію до збільшення цих показників. Так, питома вага ПДФО у доходах місцевих бюджетах становить майже половину всіх доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів). Щодо питомої ваги ПДФО у доходах Державного бюджету слід зазначити, що його частка у 2016 році становила 9,77%, у 2017 році відбулося скорочення на 0,24%, а вже у 2018 році відбулося збільшення до 9,96%. Тобто спостерігається тенденція до коливання фіскальної значущості ПДФО у державному бюджеті країни.

Таблиця 1

Основні показники фіскальної ефективності ПДФО

Назва показника	Формула розрахунку	Характеристика показника
Податковий розрив (tax gap): – валовий податковий розрив (gross tax gap); – чистий податковий розрив (net tax gap)	$ВПР = ПДФО_{факт} - ПДФО_{план}$ $ЧПР = ВПР - \text{сума ПДФО, стягнута за результатами контрольно-наглядової діяльності фіскальних органів}$	дає змогу оцінити реальну суму податкових надходжень до бюджету від запланованих надходжень
Коефіцієнт збирання ПДФО	$Кзб = \frac{ПНпдфофакт}{ПНпдфоплан}$	дає змогу кількісно виміряти обсяг недотримання податкового законодавства внаслідок ухилення від сплати податку
Фіскальна значущість ПДФО у бюджеті держави	$ФЗдб = \frac{ПНпдфо}{ДБ} \times 100\%$	відображає питому вагу податкових надходжень у доходах бюджету
Фіскальна значущість ПДФО у ВВП держави	$ФЗввп = \frac{ПНпдфо}{ВВП} \times 100\%$	характеризує перерозподіл ВВП через бюджет держави
Коефіцієнт ефективності ПДФО у ВВП	$Кве = \frac{ПНпдфо}{ВВП} \times \frac{100\%}{Спдфо}$	використовується як сумарний індикатор ефективності податку

Оцінка фіскальної ефективності ПДФО в Україні за 2016–2018 рр.

Показник	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Відхилення	
				2017 / 2016	2018 / 2017
Валовий податковий розрив, млрд. грн.	+9,9	+3,1	+3,1	-6,8	0
Коефіцієнт збирання ПДФО	1,07	1,02	1,01	-0,05	-0,01
Фіскальна значущість ПДФО у місцевих бюджетах, %	46,25	48,22	52,44	1,97	4,22
Фіскальна значущість ПДФО у державному бюджеті, %	9,77	9,53	9,96	-0,24	0,43
Фіскальна значущість ПДФО у ВВП, %	5,78	6,22	6,46	0,44	0,24
Коефіцієнт ефективності ПДФО у ВВП	0,32	0,35	0,36	0,03	0,01

Фіскальна значущість ПДФО у ВВП з кожним роком трохи збільшується. Так, у 2016 році вона становила 5,78%, у 2017 році відбулося зростання на 0,44%, у 2018 році тенденція залишилася незмінною і значення показника становило 6,46%, тобто відбулося збільшення на 0,24%.

Коефіцієнт ефективності ПДФО у ВВП має аналогічну тенденцію до зростання, що, безумовно, є позитивною динамікою.

Отже, загалом можна дійти висновку про суттєве фіскальне значення податку на доходи фізичних осіб у сучасній економіці України.

Як зазначає Ж.В. Піскова, на збільшення фіскальної ефективності безпосередньо прямих податків впливають такі вагомні чинники, як рівень доходів юридичних і фізичних осіб, можливість нарощування ними власного капіталу, інвестиційний клімат в економіці загалом та у галузевому розрізі, рівень доходів і витрат населення, інфляція в країні, стабільність та передбачуваність змін податкового законодавства тощо [4, с. 175].

Висновки з проведеного дослідження. За результатами розрахунків показників фіскальної ефективності ПДФО та аналізу їхньої динаміки за період 2016–2018 рр. можна дійти таких висновків.

Податок на доходи фізичних осіб є основним бюджетоутворюючим податком на місцевому рівні. У сучасних економічних умовах частка ПДФО у структурі доходів місцевих бюджетів становить 52,44%, державного бюджету – 9,96%. Таким чином, податок на доходи фізичних осіб виступає стабільним джерелом наповнення бюджету України та вагомим фінансовим інструментом реалізації бюджетно-податкової реформи в Україні.

На сучасному етапі широко обговорюються перспективи реформування ПДФО з метою максимізації його фіскальних функцій і досягнення справедливості оподаткування. Цілком погоджуємося з думкою вітчизняних учених, що основним соціальним пріоритетом подальшого реформування ПДФО в Україні має стати переміщення податкового тягаря з доходів бідних на доходи багатих осіб [1, с. 122].

Підсумовуючи, відзначимо, що шляхи підвищення ефективності справляння ПДФО мають

бути зосереджені на зниженні податкового навантаження на трудові доходи населення, детінізації заробітних плат, збільшенні реальних доходів населення та розширенні бази оподаткування ПДФО.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Баранник Л.Б., Соломка Я.А. Аналіз фіскальної ефективності стягнення податку на доходи фізичних осіб в Україні. *Економічний вісник*. 2017. № 4. С. 113–123.
2. Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах. *Державна служба статистики України*: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 08.04.2019).
3. Звітність про виконання бюджетів. *Державна казначейська служба України*: веб-сайт. URL: <http://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 08.04.2019).
4. Піскова Ж.В. Формування системи показників фіскальної ефективності податків: теорія і практика. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2016. Серія Економіка. Вип. 2(6). С. 174–180.
5. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws> (дата звернення: 06.04.2019).
6. Юрчишена Л.В. Податок на доходи фізичних осіб: механізм стягнення та джерело доходу бюджету України. *Фінанси, облік, банки*. 2016. № 1(21). С. 215–224.

REFERENCES:

1. Barannyk L.B., Solomka Ya.A. (2017) Analiz fiskalnoi efektyvnosti stiahnennia podatku na dokhody fizychnykh osib v Ukraini [Analysis of fiscal efficiency of collecting personal income tax in Ukraine]. *Economics Bulletin*, no. 4, pp. 113–123.
2. Valovyi vnutrishnii produkt u faktychnykh tsinakh [Gross Domestic Product at Actual Prices]. *State Statistics Service of Ukraine*: web-site. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 08 April 2019).
3. Zvitnist pro vykonannia biudzhativ [Report on budget execution]. *State Treasury Service of Ukraine*: web-site. URL: <http://www.treasury.gov.ua> (accessed 08 April 2019).
4. Piskova Zh. V. (2016) Formuvannia systemy pokaznykiv fiskalnoi efektyvnosti podatkov: teoriia i praktyka [Formation of indicators system of taxes fis-

cal efficiency: theory and practice]. *Scientific bulletin of Mukachevo state university. Series "Economics"*, vol. 2(6), pp. 174–180.

5. Podatkovyi kodeks Ukrainy [Tax Codex of Ukraine: Law of Ukraine from 02.12.2010. No 2755-VI] / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws>

6. Yurchyshena L.V. (2016) Podatok na dokhody fizychnykh osib: mekhanizm stiahnennia ta dzherelo dokhodu biudzhetu Ukrainy [Tax on income of individuals: the mechanism of collection and source revenue budget of Ukraine]. *Finance, accounting, banks*, no. 1(21), pp. 215–224.

Dakhnova Olena

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Public Finances
Kharkov Institute of Finance
Kyiv National University of Trade and Economics

Kaplata Natalia

Student
Kharkov Institute of Finance
Kyiv National University of Trade and Economics

THE FISCAL EFFICIENCY OF THE PERSONAL INCOME TAX IN UKRAINE

The purpose of the article. Overcoming the socio-economic problems, that are caused by the systemic transformation of Ukraine, requires an assessment of the fiscal effectiveness of certain types of taxes. The taxation of personal income is an important place in the tax system of Ukraine, because income is a large and stable object of taxation. Personal Income Tax (PIT) is one of the main sources of state revenue; it is used to regulate income and savings of various social groups. Therefore, the study of the fiscal efficiency of this tax is relevant in modern economic conditions and has a theoretical and practical value.

The purpose of the article is to assessment of the fiscal efficiency of personal income tax in Ukraine in the modern economic conditions.

Methodology. The methodological and informational basis of the research is the scientific works of domestic experts in the tax and budget sphere, and the reporting of the State Fiscal Service of Ukraine and the State Treasury Service of Ukraine. The study used the methods of structural and logical analysis, comparison and synthesis.

Results. Indicators of fiscal efficiency of personal income tax are systematized, namely: gross and net tax gap, tax collection rate, fiscal value of personal income tax in local budgets and state budget, fiscal importance of personal income tax in a country's GDP, coefficient of efficiency of personal income tax in a country's GDP.

The indicators that reflect the efficiency of tax administration, the fiscal significance and the fiscal effectiveness of personal income tax for the period 2016–2018 have been calculated.

The results of calculations indicate that the tax on personal income in Ukraine is essential in the formation of the revenue part of budgets. The personal income tax is an the main fiscal tax on the local level. In the modern economic conditions, the share of personal income tax in the structure of local budget revenues is 52,44 percent, of the state budget is 9,96 percent.

Practical implications. The gross tax gap during the study period was positive, that is, the actual incomes of the individual income tax exceed the planned figures. The fiscal importance and efficiency ratio of personal income tax in Ukraine's GDP increases every year.

The dynamics of the calculated indicators indicates, in general, positive developments in the tax mechanism for collecting personal income tax in Ukraine.

Value/originality. Thus, the tax on personal income is a stable source of filling the budget of Ukraine and a significant financial instrument for the implementation of fiscal reform in Ukraine. Ways to improve the efficiency of collecting PITs should be focused on reducing the tax burden on labor income of the population, detenisation of wages, increasing real incomes and expanding the tax base of PIT.